

ШЫН

№ 138

(13413)

2013 чылдың
НОВАЯ 28,
четверг
Садар өртээ
хостуг

mailto:shyntuva@mail.ru; shyntuva@yandex.ru

НИИТИЛЕЛ-ПОЛИТИКТИГ СОЛУН

http://shyn.ru

Парлалга конференциязы

ОЛИМПИЙ ОДУН УТКУУРУ — ХҮНДУЛУГ ХҮЛЭЭЛГЕ

Тыва Республика-
ның Олимпий оду-
нун эстафетазын уткуп
алыр хүнүнүн бүдүүзүн-
де Тываның Чазааның
Бажынының бирги хурал-
даар залында массалыг
информация чепсектери-
ниң төлээлеринге Олим-
пий одунун эстафетазына
ураскааткан парлалга
конференциязы болуп
өткен.

Аа Тываның Баштыңының
акчызы Анатолий Дам-
уурак, аныяктар болгаш
сайыды Уран-кыс Ондар,
ылдың мэри Владислав
Товарищай, культура сайыдының
акчызы Марьятта Бадыр-
багыш от тудукчуларының
өчө кире берген чемпион
иш Оюн, ча адарында
яның алдарлыг спорт ма-
Елена Достай, Россияның
культуразының тергини
Кузьмина, хаак чемпиону
Саяаты база эң-не бичии
ыг от тудукчузу, өөр-
Екатерина Логинова
киришкен. Ужуражылганы
матизация болгаш ха-
а сайыды Органа Натсак
арып эрттирген.

Тыва Республикага ноябрь
хүнү — төөгүлүг хүн. Бис
етаны Тыва биле Россия-
емнежилгезиниң 100 чылы
юбилейиниң бүдүүзүндө
турар бис» — деп сөстөр-
Анатолий Партизанович
«Хуурак» парлалга конфе-
язын ажиткан. Ол: «Бүгү
ейиниң чону Азий диптиң
де Тыва чурттуң кайгам-
өөгүзүнүн, культуразы-
угайында билип алыр.
бликаның найысылалы
бир хүннүн дургузунда
ий оюннарының төвү бо-
ываның чурттакчыларында
евискээринге эстафета
ери дээрге чүгле кадык
ралды суртаалдаары
ш чуртталгада спортчу
одалды боттандыраары
а Тыва — күчүлүг Улуг-
емниң эгези, скиф куль-
нының депшилгези хөгжүп
н чер база Азий диптиң
үр дээн билишчин-дир.
ий одунун эстафетазын
у — эң-не харысалгалыг
хүндүлүг хүлээлге-дир»
демдеглээн.

Парлалга конференциязы-
алчылары тус-тузунда
ган соонда массалыг

Эстафетаның от тудукчулары.

информация чепсектериниң
төлээлери сонугаан айтырыг-
ларын салган.

**Ольга Лозовикова, «Голос
Азии»:** «От тудукчуларының
айыыл чок чоруунун хандырыл-
газы кандыгыл база бир эвес,
душ болуп, от өже бээр болза,
канчаарыл?».

**Уран-кыс Сергеевна Он-
дар:** «От тудукчуларының, во-
лонтерларның болгаш чуртта-
чыларның ниитизи-биле айыыл
чок чоруун хандыраар талазы-
биле ИХЯ-ның база Айыыл чок
чоруктуң федералдыг албаны-
ның Тыва Республика талазы-
биле эргелелин удуртулгазы-
биле кончук шыңгыы ажилды
чоруткан. 600 ажыг иштиги
херектер органның ажил-
дакчылары база 63 ажил-албан
транспорту хаара туттунган.
Ийги айтырыгга хамаарыштыр
алырга, бо таварылгада бисте
чедип келген «Сочи-2014» орг-
комитеттин авангард бөлүүнүн
кежигүннери бар. Олар от ту-
дукчуларын маршрут дургаар
үдээр».

**Константин Куцевалов,
«Тыва» КТРК:** «Эстафета хүнүн-
де хөй-ниити автотранспортунун
шимчээшкени кандыг болу-
рул?»

**Владислав Товарищай-
ович Ховалыг:** «Олимпий оду-
нун эстафетазына чедир хөй-
ниити транспорту ескерилге чок
ажылдаар, а эстафета эгелей

бээрге, оон маршрудуңуң аайы-
биле шимчээшкени соксадыр
тускай демдектер-биле түр када
дуглаар».

**Уран-кыс Сергеевна Он-
дар:** «Хоорайның чурттакчыла-
рында улуг-ла бергедээшкенин
турбас. Бир шак бурунгаар
маршрут аайы-биле орук шим-
чээшкенин дуглааш, оон Олим-
пий одунун эстафетазы эрткен
соонда, шимчээшкени катап
эглээр».

**Аяна Биче-оол, «Кызыл
неделя»:** «От тудукчуларының
эң-не улуг назылыы Вячеслав
Хопровтан интервью алыр дээ-
ривиске, ол аарып турар бол-
ду, ынчангаш оон эстафетага
киржилгези билдинмес болуп
турар. Мындыг таварылгада
канчаарыл?»

**Уран-кыс Сергеевна Он-
дар:** «Бо таварылгада бисте
курлавыр даңзы бар. Бир эвес
от тудукчузу аарыгның азы
кандыг-бир чылдагаан ужун
киржиш шыдавайн баар болза,
оон орнунга курлавырдан бир
кижини алыр».

**Уран Ондар, «Тываның
аныяктары»:** «Эстафетаның
түннел кеззэнде чүнү планнап
турарыл?»

**Марьятта Маадыр-ооловна
Бадыргы:** «Олимпий одунун
төнчү кезээ Арат шөлүңгө бо-
лур. Культура-массалыг хемчег-
лер планнаттынган. Чурттакчы
чон болгаш аалчылар «Отка

чалбарыг» деп театржыткан
көргүзүгүнү, 200 ажыг кижиги
киржикчилиг танцы-самны база
лазерлиг шоуун көөр».

**Антон Посохин, «Тувин-
ская правда»:** «Олимпий одун
садып алыр деп бодаар болза,
оон өртээ кайы хире ирги?»

**Уран-кыс Сергеевна Он-
дар:** «14 хире муң рубль».

Елена Евгеньевна Достай:
«Мен интернет таварыштыр
садып алдым, оон өртээ 12 800
рубль болгаш чылдазы-биле
кайы 13 муң 120 рубль болду».

**Кирилл Самохвалов, «Но-
вый век»:** «Эстафета хүнүндө
Олимпий оюннарының демдээ-
биле янзы-бүрү суй белектер,
туктар дээн ышкаш чараш
чүүлдер садар бе?»

**Уран-кыс Сергеевна Он-
дар:** «Сочи-2014» оргкомитет-
тин деткиччилери болуп турар
«Coca-Cola», «Ингосстрах»
фирмаларының берген чүүл-
дерин эстафета хүнүндө Арат
шөлүңгө «дириг коридорга»
турар көрүкчүлөргө, аалчыларга
үлээр».

Бо болгаш оон-даа хөй
сонугаан айтырыгларында
харыларны журналистер пар-
лалга конференциязының кир-
жикчилеринден алыр аргалыг
болган.

Валерия КОНГАР.

Чиңгис СААЯНЫҢ тырт-
тырган чуруу.

Тиилекчилерни илереткен

Массалыг информация
талазы-биле республика Баш-
тыңының грантылары дээш
2013 чылдың конкурзун
ийи номинацияга эрттирген.
Оларның бирээзи — «Тываның
болгаш Россияның демне-
жилгезиниң 100 чылынга
болгаш Кызыл хоорайның
үндезилеп тургустунганының
100 чылынга тураскааткан эң
эки информастыг төлөвилел».

Бо темаже республиканың мас-
салыг информация чепсектери
улуг кичээнгеи салып турарын
конкурса кирген чагылар ба-
дыткаан. Республика аныякта-
рының «Тываның аныяктары»
солун бодунун арыннарынга «Чүс
чылдың хиттери» деп рубриканың
адаанга эрге-ажыктарның, со-
нуургалдарның, чоннуң хөй-ниити
сагыш-сеткилин солчулгазының
чорудулгазын көргүзүп, эрткен чүс
чылда бистиң өгбелеривистиң чүнү
номчуп, кедип, чугалажып чораа-
нын, кандыг аш-чем кол турганын,
кандыг техниктиг чаартылгаларны
сонугаарын, амыдыралга ону
канчаар ажыглап келгенин көргүс-
кенин онза деп үнелээн.

Тывада эң хоочун болгаш непте-
реңгей «Шын» солун «Төрзэн че-
риң төөгүп берем» деп төлөвилелди
кирген, оон сорулгазы-төрзэн
чериниң төөгү-культура салгалын
Тываның каас-чараш черлериниң
үлегеринге суртаалдаары, чуртта-
чылыг чамдык черлерин, бурунгу
Тыва черге изин арттырган сура-
лыг кижилерниң төөгүзү кирген.

Уругларның парлалга үндүрүл-
гелери база хажызынга артаан.
«Сылдысчыгаш» солун «Бистиң
чурттал турар черивис: 100 айты-
рыг, 100 харыы» деп рубриканың
адаанга бөлүк материалдарны пар-
лаар сорулгалыг. Уруглар сеткүүлү
«Алдын-Кушкаш» школачыларның
чогаадыкчы болгаш сайгарлыкчы
чоруун көдүреринче угланганын
«Мээң өгбелеримниң «алдын»
холдары», «Бажыңга кылган чем
амданныг», «Мээң чогааткан ажи-
лым» деп рубрикалары бадыткаар.

Конкурстуң ийиги номина-
циязы — «Регионнуң доктаамал
үнер парлалга үндүрүлгелери-
ниң аразында губернаторнуң
«Бир суур — бир бүдүрүлгө» деп
төлөвилелинге тураскааткан эң эки
информастыг төлөвилел». Аңаа
грантыны тускайлаан чылдагааны
— Тываның көдээниң экономиказын
көдүреринче, мурнакчы дуржулга-
ны чырыдарынче болгаш чоннуң
аразында идепкейлиг чорукту
сайырадырынче, биче бизнестин
нептерээринге шаптык болуп ту-
рар айтырыгларны сайгарарынче
журналистерниң кичээнгеи хаара
тудары.

Конкурс комиссиясы 9 массалыг
информация чепсектеринден 15
ажылды шилип алган.

gov.tuva.ru

Электри энергиязының хүндүлүг ажыглакчылары!

Тыва Республикага ажылаттынган электри энергиязы дээш төлевирни дараазында адрестерге киририн дыңнадып тур бис:

Кызыл хоорайда тургустунган төлевир хүлээп алыр пункттар:

1. Шүүштүрүлгө болгаш төлевир кылыр касса: Заводская кудумчузу, 2а. Ажылдаар шактары: понедельник-пятница, 8.00 шактан 17.00 шакка чедир, дүштеки чапсар чок.

2. Шүүштүрүлгө болгаш төлевир кылыр касса: Кочетов кудумчузу, 53. Ажылдаар шактары ПН-ПТ, 9.00 шактан 18.00 шакка чедир, дүштеки чапсар 13.00 шактан 14.00 шакка чедир. Субботада 9.00 шактан 13.00 шакка чедир. Улуг-хүн — дыштаныр хүн.

3. Шүүштүрүлгө болгаш төлевир кылыр касса: Лопсан-чал кудумчузу, 42. Ажылдаар шактары ПН-ПТ, 9.00 шактан 18.00 шакка чедир, дүштеки чапсар 13.00 шактан 14.00 шакка чедир. Субботада 9.00 шактан 13.00 шакка чедир. Улуг-хүн — дыштаныр хүн.

4. Касса: Лопсанчал кудумчузу, 5 («Жилсервис» ААН). Ажылдаар шактары ПН-ПТ, 8.00 шактан 17.00 шакка чедир, дүштеки чапсар 12.00 шактан 13.00 шакка чедир. Субботада 9.00 шактан 13.00 шакка чедир. Улуг-хүн — дыштаныр хүн.

5. Касса: Колхозная кудумчузу, 2 («Кызыл ЧЭТ» ААН). Ажылдаар шактары ПН-ПТ, 8.00 шактан 17.00 шакка чедир, дүштеки чапсар 12.00 шактан 13.00 шакка чедир. Субботада, улуг-хүн — дыштаныр.

6. Касса: Рабочая кудумчузу, 4 («Тываэнерго» ААН). Ажылдаар шактары ПН-ЧТ, 8.00 шактан 17.00 шакка чедир, дүштеки чапсар 12.00 шактан 13.00 шакка чедир. Пятницада 8.00 шактан 12.00 шакка чедир. Субботада, улуг-хүн — дыштаныр.

Республиканың кожуннарында тургустунган төлевирлер хүлээп алыр пункттар:

2011 чылдың мартка чедир «Тываэнерго» ААН-биле шүүштүрүлгө кылыр болгаш төлевир боттандыраар пункттар чүгле Кызыл хоорайга турган. Республиканың кожуннарында чурттап турар хереглекчилер энергия хандырылганың дугайында долу тайылбыр алыр-даа, ажыгла-тынган электри энергиязы дээш төлевирин шүүштүрер-даа аргазы чок турган.

Ону барымдаалааш, «Тываэнерго» ААН төлевирлериниң стационар төптерин болгаш мөөң кассаларны тургузарының (сайзырадырының) программаны боттандыраары-биле республиканың кожуннарында стационар төптерни дараазында адрестерде тургускан:

1. Эрзин кожун, Эрзин суур.

Комсомольская кудумчузу, 11.

2. Барыин-Хемчик кожун, Ак-Довурак хоорай, Юбилейная кудумчузу.

3. Улуг-Хем кожун, Шагаан-Арыг хоорай. Дружба кудумчузу, 55а.

4. Чөөн-Хемчик кожун, Чадаана хоорай, Ленин кудумчузу, 42.

5. Тес-Хем кожун, Самагалдай суур, Ланзы кудумчузу, 20.

6. Каа-Хем кожун, Сарыг-Сеп суур, Енисейская кудумчузу, 198.

7. Сүт-Хөл кожун, Суг-Аксы суур, Титов кудумчузу, 4.

8. Бай-Тайга кожун, Тээли суур, Комсомольская кудумчузу, 25.

9. Би-Хем кожун, Туран хоорай. Щетинкин кудумчузу, 49.

10. Таңды кожун, Бай-Хаак суур, Горький кудумчузу, 34.

11. Чаа-Хөл кожун, Чаа-Хөл суур, Ленин, 2.

12. Өвүр кожун, Хандагайты суур, Ленин, 2.

13. Барыин-Хемчик кожун, Кызыл-Мажалык суур, Саая Альберт кудумчузу, 50.

14. Чеди-Хөл кожун, Хову-Аксы суур, Первомайская кудумчузу, 13.

Оон аңгыда Шагаан-Арыг, Ак-Довурак, Туран хоорайларда айыттынган ол адрестерде «Тываэнерго» ААН-ниң участоктары ажыттынган, хереглекчилер аңаа ажыглаан электри энергиязы дээш чүгле төлээр эвес, электри хандырылганың кандыг-даа айтырыгларының талазы-биле эргежок чугула сүмени ал, саналгаларын шүүштүрүп база өске-даа чүүлдерни кылып болур.

Ол ышкаш ажыгла-тынган электри энергиязы дээш төлевирни Россияның Ажылдаар банкының Чөөн-Сибирь банкының Кызылда №8591 салбырынга, «ТР-ниң Улусчу банкы» АБ ААН-ге, «Россельхозбанк» ААН-ниң Тыва салбырынга, «РОСБАНК» АКБ ААН-ге, а ол ышкаш «Россияның почта» федералдыг албан чериниң филиалының Тыва Республиканың бүгү девискээринде кайы-даа салбырынга кирип болур.

Оон аңгыда республиканың хереглекчилеринде ажыгла-ны электри энергиязы дээш төлевирни QIWI төлевир сервисин ажыглап төлээр арга база бар. Республикада болгаш Кызыл хоорайда шупту 140 хире QIWI төлевир терминалдары тургустунган. Төлевир кылырда кайы-даа QIWI төлевир терминалынга баргаш, «Плата услуг» деп сээни, ооң соонда «ЖКХ» деп үжүктөрнү басыпкаш, «Тываэнерго» деп провайдерни алгаш, агар санының дугаарын, төлээр акшазының түнүн кириер болгаш төлээниң дугайында чегин ап алыр. «Тываэнерго» ААН-ниң агар санынче төлевирни QIWI төлевир терминалдарын дамчыштыр киригени дээш комиссия акша албас.

«Тываэнерго» ААН-ниң удуртулгазы.

ТЫВА РЕСПУБЛИКАНЫҢ ЧАЗААНЫҢ ДОКТААЛЫ

Тыва Республиканың күүсекчи эрге-чагырга органнының чанынга хөй-ниити чөвүлелдерин тургузарының чурумун бадылаарының дугайында
2013 чылдың ноябрь 25 №694 Кызыл хоорай

2011 чылдың март 16-да Тыва Республиканың «Тыва Республиканың Хөй-ниити палатазының дугайында» №409 УХ-1 конституция хоойлузунун 18 чүүлүнүн 5 кезээнге дүүштүр Тыва Республиканың Чазаның доктаадыры болза:

1. Тыва Республиканың күүсекчи эрге-чагырга ор-

ганнының чанынга хөй-ниити чөвүлелдерин тургузарының чурумун бадылаар.

2. Бо доктаалды «Тувинская правда» болгаш «Шын» солуннарга парлаар.

Тыва Республиканың Баштыңы Ш. КАРА-ОО

Тыва Республиканың Чазаның 2013 чылдың ноябрь 25-тиң №694 доктаалы-биле бадылаттыны

Тыва Республиканың күүсекчи эрге-чагырга органнының чанынга хөй-ниити чөвүлелдерин тургузарының чуруму

1. Бо чурум Тыва Республиканың күүсекчи эрге-чагырга органнының чанынга хөй-ниити чөвүлелдерин тургузарының чурумун тодарадып турар.

2. Тыва Республиканың күүсекчи эрге-чагырга органнының чанынга хөй-ниити чөвүлелдерин Тыва Республиканың Хөй-ниити палатазының саналын езугаар күүсекчи эрге-чагырганың тус-тус республика органнының удуртукчулары тургузуп болур.

3. Тыва Республиканың күүсекчи эрге-чагырга органнының чанынга хөй-ниити чөвүлелин тургузарының дугайында Тыва Республиканың Хөй-ниити палатазының тус-тус республика органнының удуртукчузунче чорутканы саналын доктааттынган хуусаада ыяп сайгарып чугаалажыр ужурлуг.

4. Хөй-ниити чөвүлелин тургузарында чөпшээрешкенин дугайында күүсекчи эрге-чагырганың ол органның удуртукчузунун дыңнадын Тыва Республиканың Хөй-ниити палатазынче чоруткан хүнүнден 2 ай хуусааның дургузунда хөй-ниити чөвүлелин тургузар.

Хөй-ниити чөвүлелин составын Тыва Республиканың күүсекчи эрге-чагырга органы Тыва Республиканың Хөй-ниити палатазы-биле кады тургузар. Хөй-ниити чөвүлелин составын Тыва Республиканың Хөй-ниити палатазының кежигүннерин, республиканың күүсекчи эрге-чагырга органнына

хаммаарышпас эксперттерни, сонугалдыг хөй-ниити организацияларның төлээлерин болгаш өске-даа кижилерни кириер.

5. Хөй-ниити чөвүлелин дугайында дүрүм болгаш ооң составын Тыва Республиканың күүсекчи эрге-чагырганың тус-тус органының эрге-хоойлу талазы-биле бадылаар.

Хөй-ниити чөвүлелин дугайында дүрүмге хөй-ниити чөвүлелин харыылаар айтырыгларын болгаш ажилдаар чурумун, а ол ышкаш ону тургузарының чурумун тодарадыр.

6. 2011 чылдың март 16-да Тыва Республиканың «Тыва Республиканың Хөй-ниити палатазының дугайында» №409 УХ-1 конституция хоойлузунун 10 чүүлүнүн 2 кезээнге дүүштүр Тыва Республиканың Хөй-ниити палатазының кежигүнү болуп шыдаас кижилер хөй-ниити чөвүлелин кежигүнү болбас.

7. Хөй-ниити палатазының кежигүннери боттарының хүлээлгелерин хөй-ниити эгелээшкн-биле күүсидир.

8. Хөй-ниити чөвүлелдерин ажил-чорудулганың организас-техниктиг хандырылганын, а ол ышкаш Тыва Республиканың Хөй-ниити палатазының кежигүннериниң ажылынга оларның киржилгезин чанында хөй-ниити чөвүлели тургустунган Тыва Республиканың күүсекчи эрге-чагырга органы боттандыраар.

ТЫВА РЕСПУБЛИКАНЫҢ ЧАЗААНЫҢ АЙТЫЫШКЫНЫ

Тыва Республиканың күрүнө өнчү-хөреңгизи — «Буян-Бадыргы» гостиница комплекзи» ААН-ниң акцияларын хуужударының негелделериниң дугайында
2013 чылдың ноябрь 15 №429-р Кызыл хоорай

2012 чылдың ноябрь 30-де Тыва Республиканың Дээди Хуралының (парламентиниң) «2012 чылда күрүнө өнчү-хөреңгизин хуужударының планын (программанын) болгаш 2013-2014 чылдарда баш удур санаашкынын бадылаарының дугайында» №1091-ДХ-1 доктаалыга болгаш 2011 чылдың ноябрь 14-те Тыва Республиканың Чазаның «Тыва Республиканың күрүнө өнчү-хөреңгизин хуужударының дугайында шийтпирлерни белеткээриниң болгаш хүлээп алырының дүрүмүн бадылаарының дугайында» №669 доктаалыга дүүштүр:

1. «Буян-Бадыргы» гости-

ница комплекзи» ААН-ниң бөдүүн, ол ниитилелдин устав капиталының 100 хуузу болуп турар, күрүнө өнчүзүнге хаммааржыр 93417 акцияларын дараазында лоттар езугаар саналдаттынган өртек-биле ажык хевирлиг аукционга сандарының аргазы-биле хуужудар:

лот №1—18684 акция;
лот №2—18684 акция;
лот №3—18683 акция;
лот №4—18683 акция;
лот №5—18683 акция.

2. Доктаадып тургузары болза:

лот бүрүзүнүн эге өртөөн рынок өртөөн дугайында 2013 чылдың сентябрь 10-да

доктаадып тургусканын езугаар 8471400 (сес миллион дөрт чүс чеден бир муң дөрт чүс) рубльге;

өртекти бедидериниң хемчээлин («аукционнуң базамын») садыглаашкынын эге өртөөн 2 хуузу хемчээлге—169428 (бир чүс алда тос муң дөрт чүс чээрби сес) рубльге.

3. Тыва Республиканың Чазаның өнчү-хөреңги ямасын бо айтышкынны албан-езузуң үндүрүлгелеринге парлаарын доктааттынган чурт езугаар хандыраар.

Тыва Республиканың Чазаның Даргазының биринчи оралакчызы М. КОЗЛОВ

Декабрь 17-де РФ-тиң Суд приставтарының Тыва Респуб-

ликада эргелелин ажилдакчылары-биле редакцияга «дорт харылзаа» болуп эртер. Хемчегге эргелелдин даргазының ора-лакчызы Киров Иргитович Серен-Чимит, суд шийтпирлерин организастаар килдистиң начальниги Омак Степанович Дос-тай, Кызыл хоорай талазы-биле килдистиң начальниги Баяна

Бавуевна Куулар база эргелелдин мурнакчы специализи—массалыг информация чепсектери-биле харылзаа тудар эксперт Аяс-оол Сергеевич Монгуш киржир. Сонугаан бүгү айтырыгларыңарны редакцияның 2-01-35, 923-383-78-88 телефон дугаарларынче долгаарыңарны дыңнаттывыс! Чыл төнчүзүнде ылаңгыя торгаалдар дугайында янзы-бүрү айтырыглар хөй болгай. Ынчангаш специалистерден халас тайылбырны ап болур силер!

ТАРИФТЕР БАШКАРЫЛГАЗЫНЫҢ ДУГАЙЫНДА

Айтырыг-харыы

НОМ САҢЫНДА

Чуртталга-коммунал ачы-дузаның эң үстүкү индекси деп чүл ол?

Он айтырыгга Тыва Республиканың Тарифтер талазы-биле албанының удуртукчузу Романов НАМЧЫЛ харыылап тур:

Чуртталга-коммунал ачы-дузаның тариф башкарылганың дээрге дыка нарын болгаш удуралдың бүгү талаларына турар, юридиктиг-даа, техник-даа талазы-биле турум болган чорудулга-дыр. Ын-турбуже ооң нормативтиг талазы чедир тургустунмаан, ерилгелер негеттинип турары ерекчилеринң деңнелинге эскертинер чүүл-дүр. Чы-хандырылганың дугайында хоойлужудулга 2010 дан эгелээш үндезини-биле ерилген. Хоойлу иштинин а хөй актылары федералдыг елде мынчага чедир ажыл-кылдынмышаан.

Ылыг хандырылганының, три хандырылганының аш газ хандырылганының ниязияларның, суг хан-ылганының болгаш суг тус-

кайлаашкынының талазы-биле ачы-дузаның чедирип турар коммунал комплекзиниң ор-ганизацияларының бараанна-рының болгаш ачы-дузаның өртектерин болгаш тарифтерин күрүне башкарап ужурулуг.

Амгы үеде коммунал ком-плекзиниң организациялары-ның барааннарының болгаш ачы-дузаның тарифтериниң күрүне башкарылганы Россия Федерациясында үш деңне-де боттандырып турар. Россия Федерациязының Чуртталга кодекзинде көрдүнген ком-мунал ачы-дуза дээш хамааты-ларның төлөвириниң хемчээли ээлчеглиг саң-хөө чылында доктаадып тургускан коммунал ачы-дуза дээш хамаатылар-ның төлээр хемчээлин эң улуг болгаш (азы) эң биче кылдыр өскертириниң индексиниң эң үстүкү хемчээлинге дүгжүр ужурулуг.

Тыва Республиканың Чазаа-ның бүрүн эргелеринге хамаар-жыр чүүлдер болза, коммунал комплекзиниң организацияла-рының барааннарының болгаш ачы-дузаның тарифтеринге

немелделерни барымдаалап, тариф өзүлдезиниң эң үстүкү индекстерин доктаадып тур-гузары, чылыг энергиязының тарифтерин доктаадып тургу-зары, электри энергиязынга, ооң иштинде чурттакчы чонга, тарифтерин доктаадып тургу-зары, чурттакчы чонга өрттө-кен газдың үүрмектээн өртек-терин доктаадып тургузары, тарифтер башкарылганынга контроль, коммунал ачы-дуза-ны ажылгаарының норматив-терин доктаадып тургузары, муниципалдыг тургузулгар талазы-биле хамаатыларның коммунал ачы-дузаны дээш төлөвирлериниң хемчээлин өскертириниң эң үстүкү индек-стерин доктаадып тургузары кирип турар. Бо таварылгада коммунал комплекзиниң ор-ганизацияларының бараанна-рының болгаш ачы-дузаның тарифтерин доктаадып тур-гузарының болгаш оларның ажылгалынга контроль тала-зы-биле бүрүн эргелерни Тыва Республиканың Тарифтер та-лазы-биле албанынга онааган.

Уругларның айтырыг-харыыларга киржи, бердинген ай-тырыгларга харыылап турары.

Ноябрь айның 20-ден эгелеп Сарыг-Септиң төп ном саңыга чаңылчаан «Эптиг-чөптүг чо-рук неделязы» болуп эрткен. Чалаттырган 8-ки класстың өөреникчилери «Бис шупту аңгы бис, ынчалза-даа өңүктөр бис» деп төлөвилелге киришкенер. Уругларның кичээнгейинге мультимедийлиг экранга толе-рантность деп сөстүң ужу-ут-казын, төөгүзүн, эмблемазын көргүзүп таныштырган. Ол темага хамаарышкан мульт-фильми бараалгаткаш, улаш-

тыр уруглар айтырыг-харыы-ларга киржи, бердинген айтырыгларга харыылаан. Кожуунуң уруглар библио-теказы «Бичи уруглар база эргелерлиг!» деп юридиктиг шакты 4-5 класстың өөреник-чилери-биле шупту 24 кижиге солун, өөредиглиг кылдыр эрттиргеннер, а 3-кү класстың өөреникчилеринге «Төлөптиг кижиге кылдыр өзер дээш» деп кичээл-оюнну сонугаткан. Людмила ЛАГБА. Сарыг-Сеп суур.

ТЫВАНЫҢ, КЫЗЫЛДЫҢ ТУКТАРЫ ООЖУМ ОКЕАНЫ КЕЖЕР

Аян-чорукчулар Ф. Конюхов биле М. Сурунчап.

Сураглыг аян-чорукчу, далай эжиндирикчизи база православ шажынның ламазы Федор Ко-нюхов чаа аян-чорук кылыры-биле ноябрь 18-те Сантьягоже (Чили) ужуп чорупкан. Бо тава-рылда ол Оожум океаны эш-киштиг хеме-биле кежер деп турар. Декабрь 12-де Чилиниң Вальпараисо хоорайдан 9 метр хемеге олурупкаш, чааскаан эжип чорупкаш, 7 ай болганда Австралияның Брисбен хо-орайга кээр ужурулуг. Оруктуң узуну 16 муң км, шак мындыг далайга аян-чорукту кым-даа кылып чорбаан. Бо экспедиция чедишкинниг доостур болза, ол делегей рекорду болур. Ко-нюхов ниитизи-биле 4,5 млн. катап шимчээшкиннерни кылыр. Ооң от-көзү-даа чок, космонав-тарның чиир чемин ажылгаар. Ооң оруунда мурнуу широтаның 30-35 градузунда далай шуур-ганны, чаас-чайык, океан агымнары, акулалар таваржыр. Океанга чорааш, ол эдеринчи-лер дузаны-биле харылзажыр болгаш хөй санныг эртем-шин-чилел ажылдарын база кылыр. Октябрь айның төңчүзүнде «Делегейниң 7 бедии – Ты-ва» команданың кежигүннери өңнүү болур Федор Конюхов-ка, Москвада ооң хүрээ-мас-терскаязынга ужуражып чо-рааннар. Спорттун алдарлыг мастери Конюхов чорукчу, чо-

гаалчы база бооп турар. Тыва альпинистер сураглыг далай эжиндирикчизи өңнүүнге дилег кылганнар. 2014 чылда Тыва биле Россия чаңгыс демнежил-гезиниң 100 чыл оюн таварыш-тыр олар Тываның, Кызылдың туктарын Оожум океаны ке-жер эжиндиришкинге ап алы-рын дилээнер. Конюхов ол дилегни күзөлдү-биле алгаш, эжиндиришкин үезинде ол тук-тарны хемезинге азып аарыын аазаан. Ооң-биле кады хей-аът туктарын, артышты, хаан-шайны сунганнар. Тыва альпинистер-ниң өңнүү хаан-шайны Оожум океанга ижерин, эрткен чылын Эверест-2012 экспедицияга Ти-бетке команданың удуртукчу-зундан белекке алганы хомуска ойнаар дээнин дыңнаткан. Мур-нуу Америкага эжиндиришкин эгезинде хемезин артыштап аарын бистин альпинистеривис сүмелээнер. Төөгүде болуп көрбээн бо эжиндиришкин чедишкинниг доостур болза, Тываның, Кы-зылдың туктары Чер бөмбүр-зээн эргээш келир: олар ам Ко-нюхов-биле Москвадан барыын полушариже чорупкан, а ке-лир чылын чөөн полушариеден Москваже катап келир болгай. Бистин корр. Чурукту интернеттен ал-ган.

е-чагырга органнары	Бүрүн эргелери
сия Федерациязының Чазаа	коммунал комплекзиниң организацияларының барааннарының болгаш ачы-дузаның хереглекчилерге өртектерин доктаадып тургузарының болгаш башкарылганының дүрүмнерин бадылаары;
	коммунал комплекзиниң организация-ларының барааннарының болгаш ачы-дузаның тарифтериниң херек кырында өскерилгениниң эң үстүкү индекстерин болгаш санаарының чурумун коммунал комплекзиниң организацияларының барааннарының болгаш ачы-дузаның тарифтеринге немелделерни барымдаалап, доктаадып тургузары
фтер талазы-биле федералдыг албан сияның ТФА)	Россия Федерациязының субъектилериниң аайы-биле ортумаа-биле эң үстүкү индек-терни доктаадып тургузары
Республиканың Чазаа	муниципалдыг тургузулгар талазы-биле эң үстүкү индекстерни ортумаа-биле Россия Федерациязының Чазаның тодараткан хуусаазында доктаадып тургузары
Республиканың Тарифтер талазы-биле ны	доктаадып тургускан эң үстүкү индекстерни барымдаалап, хереглекчилерге коммунал комплекзиниң организацияларының бараан-нарының болгаш ачы-дузаның тарифтерин доктаадып тургузары

ектри болгаш чылыг язының тарифтериниң экин экономика болгаш (дүрүм-даа талазы-биле дыры Тыва Республи-Тарифтер талазы-биле албанының кол угланышкыны болуп артар. Ынчангаш 2014 чылда Тыва Республикага тарифтер өзүл-дези сөөлгү он чылдаазында эң куду болур: чылыг ханды-

рылганының ачы-дузаны дээш 5,5 хуу, суг хандырылганы бол-гаш суг тускайлаашкыны дээш 4,9 хуу. Бүгү ачы-дузаның өртектери 2014 чылдың июль 1-ден эгелеп өзер.

Келир чылын тыптып келир база бир чаа чүүл болза, ор-ганизацияларга тарифтерни үр хуусаалыг башкараынче шил-чилге болур. Адырны инвес-тицияга сонугалдыг болду-рарынга эргежок чугула чүүл болур бүдүрүлгелер амды-гааштан эгелээш орулгаларын боттары планнаар апаар.

Электри энергиязының та-лазы-биле үр хуусаалыг та-рифтерни 2012 чылдан эгелеп тургускан. Үр хуусаалыг башка-рылга, хамыктың мурнунда, ин-весторларны хаара тударынче угланган.

Коммунал ачы-дузаны санаарының чижектери 013 чылдың июль 1-ден тарифтер

ер саны	Чурттакчылар саны, кюжи	Квартираның ниити шөлү дөрб. метр	Айда санаан түнү, руб.
1 өрээл	1	33	1500,28
2 өрээл	2	50,5	2468,26
3 өрээл	4	72	3973,99

014 чылдың январь 1-ден тарифтер

ер саны	Чурттакчылар саны, кюжи	Квартираның ниити шөлү дөрб. метр	Айда санаттыг түнү, руб.	2013 чылдың декабрыга деңгээл, хууу
рээл	1	33	1500,28	100,0
рээл	2	50,5	2468,26	100,0
рээл	4	72	3973,99	100,0

014 чылдың июль 1-ден тарифтер

ер саны	Чурттакчылар саны, кюжи	Квартираның ниити шөлү дөрб. метр	Айда санаттыг түнү, руб.	2013 чылдың декабрыга деңгээл, хууу
рээл	1	33	1577,98	105,2
рээл	2	50,5	2595,82	105,2
рээл	4	72	4178,52	105,1

ХЕРЭЭЖЕН ЧОННУҢ КАДЫКШЫЛЫ

Эрткен неделяда Улуг-Хем кожуун чагыргазына ТР-нің Хөй-ниити палатазы «Улуг-Хем кожууннуң херээжен чонунуң кадыкшылы айтырыглары» деп темалыг «төгерик столду» эрттирген. Ону ТР-нің Хөй-ниити палатазының кежигүнү Людмила Сергеевна Спирина удуртуп эрттирген. Аңаа ТР-нің Хөй-ниити палатазының даргазы Хонук-оол Доржуевич Монгуш, Улуг-Хем кожуун чагыргазының даргазы Мergen Кыргысович Анай-оол, Шагаан-Арыг хоорайның Төлээлекчилер хуралының баштыңы Мария Монгушевна Дамчай, Улуг-Хем кожууннуң кол эмчизи Рустам Май-оолович Чудаан-оол болгаш өске-даа албан черлериниң, хөй-ниити организацияларының төлээлери идепкейлиг киришкен.

Улуг-Хем кожуун чагыргазының даргазы Мergen Анай-оол «төгерик столду» көдүрүп турар айтырыгларын чүүлдүгүнүп деткээн. Ооң социал политика талазы-биле оралакчызы Аржаана Даржаа кожуунда ие-чаштың байдалы база 2010 чылдың чизезиниң түңнелдери-биле таныштырган.

Кожууннуң кол эмчизи Рустам Чудаан-оол:

— Ие-чаштың чок болуп турары ниитилелде дүвүренчиг байдалды тургузуп турар. 2013 чылдың 10 айы-биле алырга, 1 харга чедир чаштарның чок болуп турары 2 катап көвүдээн. Ооң кол чылдагааны — иелерниң кадык. Эр-херээжен харылзаалар-биле дамчыштыр халдавырлыг, арагалаар, наркотиктер ажыглаар авалардан төрүттүнүп турар уругларның кадык кошкак болганындан оларның чуртталгазы кыска, 1 хар четпес.

Херээжен чоннуң хөй кезини «төгерик столга» киржип шыдавааны-биле ооң түңнелдерин оларга чедирери чугула деп дугурушкан.

Хонук-оол Монгуш:

— Силерниң эмнелгелер өске кожууннар төптеринге бодаарга, элээн сайзыраңгай, төп одалгалыг-даа, канализациялыг-даа-дыр. Маңаа эмчилерни сонугадып, чурттадып болурунун бүгү аргалары бар-дыр. Кызыл хоорайда ышкаш бедик деңнелдиг эмнелгени кылырының барымдаазы улуг-дур. Бо айтырыг талазы-биле кызып ажылдаар болза эки. Кожууннуң сааттыг херээжен чону албан-биле Кызыл хоорайга шинчилге эртип, анализти аңаа дужаап турарының чылдагааны чүдөл? деп, айтырыгны көдүргөн.

Рустам Чудаан-оол:

— Бистиң эмнелгевис УЗИ-ни кылып турар, ынчалза-даа чурум аайы-биле бедик деңнелдиг эмнелгеге ол анализтерни шүүштүрүп деңнээри-биле чорудары албан. Эмнелгевисте анализтер тодарадыр дериг-херекселвис-даа, өөрөдип алган тускай специализивис-даа бар. Амгы үеде ол эмчивис узун шөлээде болганы-биле ийи дугаар специалисти өөрөдип тур бис. Ол айтырыг шийтпирлеттине бээр болза, улуг-хемчилер анализтерин маңаа эртип алыр аргалыг болур — деп харыны берген.

Кожууннуң херээженнер эмчизи Чойгана Күдерек:

— Бистиң эмнелгевисте 5 дээди эртемниг акушер-гинеколог эмчи бар. Ие болур назылыг херээженнерниң кадык камгалап алыры — бистиң кол со-

рулгавыс. Саатталып шыдава иелерниң саны 6 четкен, ооң көргүзүлгери өзүп турар. Оларның аразында эмнээшкинниң өртөк-үнезинге күш четпейн, ону ара каап, төнчүзүңгө чедир эмнетпейн турары хөй. Назы четпээн уругларның саатталып турары хөй-ниитини дүвүредип турар. Кожуунда 17 харга чедир назылыг 7 ава эмчи хайгааралында турар. Кадык авалардан кадык уруглар өзер болгай. Кожуун деңнелинге херээжен чонувуска долзу-биле ачы-дузаны көргүзөр дизе, дериг-херекселди чаартыры негеттинип турар. 2013 чылдың 10 айларының дургузунда төрүттүнген соонда 7 хонукка четпейн 5 чаш уруг чок болган, 3 чаш өлүг төрүттүнген. Кызыл хоорайның Перинаталдыг төвүңгө социал байдалы нарын өг-бүлелерден

азырап, аш-чем кылып, бажың-балгат эмгелеп орат. Кыс кижини биле эр кижини олуттарын солчуп алган. Ынчангаш улуг-хемчилерниң мурнундан адалар чыыжыңга эр баштыңарны кижизидип хевирлээриниң айтырыын сүмелеп, сайгарып чугаалажырын дилеп тур мен. Ол ышкаш аныак уругларның пиво ижери болгаш назы четпээн уругларның саатталып турарының айтырыгларын республика деңнелинге чедир көдүрер үе келген-дир — деп саналдаан.

ТР-нің Хөй-ниити палатазының даргазы Хонук-оол Монгуш:

— Тыва эр кижиниң хажыттынмас Дүрүмүн тургузуп тура, «Херээжен кижини — дээди үнелел» деп чүүлүмнү чыгып келген эр кижилер хүлээп албаан бол-дур ийин. «Силерниң аванар дээрге дээ-

тиң тыва эрлеривис ажыл чок, хоор кезип кылаштажып чоруурлар. Өгн эр ээзи бажыңында уругларын азыр олары чажыт эвес. Эр кижини хүлээлгез кыс кижиниң эгиннеринче чүдүрүп каапарган. Олар ажылдаксава, херээжен кижиниң артында чаштынып алган, о эвээш-биче ажылдап алган акчын үлежип, чурттап чаңчыга бергилер. Эр хиндиктиг кижилеривис ооң аян биле берген, мынчаар чурттап чоруга, ажырбас чүве-дир дээр хөөнү апарган. Суурларда ажыл чок-ла дээр а херек кырында ажыл тыптып келир олар дээр бээрлер.

2013 чылдың 9 айларының дургузунда 1136 өг-бүлениң 415-жи чачы болган. Аныак уруглар саатталыр бетин боданып, ада болур эр эжин хын

Хурал үезинде.

сааттыг херээженнер ийи дугаар УЗИ-ин албан эртеринге болгаш Тываның СПИД-ке удур төвүңгө эртер анализиниң төлөвириниң 50 хуузун, оруунуң аай-дедир өртөөнүң чарыгдалдарын материалдыг дуза хевиринге көргүзүп турар.

Куда-дой эрттирерде, аныктарны амыдырал-чуртталгага белең силер бе деп айтырар, чүге дизе республикада чарлып турар өг-бүлелер база бот-иелер саны көвүдээн, ада чок 6 муң уруг бар-дыр. Аныак адалар бир дугаар уруу төрүттүңүп келирге, чаш төлүңнүң мурнунга харысалгазын билбес, азыраар хөңнү чок болур-дур.

Кожууннуң нарколог эмчизи Байлак Серго:

— Сөөлгү үеде аныак-даа, улуг-даа назылыг херээжен чоннуң арагага алзып турары дыка көскү. Арагадан оларның баары, ижин-шөйүндүзү аарып турар. Аныак уругларның пиво ижери көвүдээни дүвүрелдиг байдалды тургузуп турар. Олар улуг назылыг херээженнерге бодаарга, арагаже дүрген сундугар. Келир үениң авалары арага ижер болза, кандыг ажы-төл төрүттүнерил? деп дүвүренчиг айтырыгны көдүрбүшөөн, бичии уруглар авазының эминин сүдүн дамчыштыр арагага сундугуп эгелей бээрин аваларга база катап сагындырган.

Шагаан-Арыг хоорайның Төлээлекчилер хуралының баштыңы Мария Дамчай:

— Амгы үеде херээжен кижиниң ролу кандыгыл? Тыва херээжен кижини өг-бүлениң баштыңы болу берген. Чүге дизе акша-төгери — ооң холунда, машинаны ол боду мунуп турар-дыр. А өгнүң эр ээзи бажыңында ажы-төлүн

ди үнелел бе? — деп айтырымга, олар дээди үнелел дээрзин бадыткап харыылаан. «Ынчаарга өске херээжен кижини чүге дээди үнелел болбазыл?» дээримге, аңаа база шупту чөпшээрешкен. Херээжен кижини дээрге — ава, ие, уруу.

ажы-төл азыраарыңга белең бе деп даныры күзенчиг. Бир дугаар ч төрүттүнерге-ле, ада-иези оларны айтырар, өглөп-баштап кааптар. Ооң түңнел — чарлыышкын. Куда-дой эрттирер, аныктарны амыдырал-чуртталгага белең силер бе деп айтырар, чүге дизе республикада чарлып турар өг-бүлелер база бот-иелер саны көвүдээн, ада чок 6 муң уруг бар-дыр. Аныак адалар бир дугаар уруу төрүттүңүп келирге, чаш төлүңнүң мурнунга харысалгазын билбес, азыраар хөңнү чок болур-дур.

Республикада бир чидиг айтырыг арагалаашкын. Организастан арагалаашкын көвүдээн. Ол дээрге, уруглар дою, ооң бажын хылбыктаары, келир айтырары, ада-иези-биле таныжар куда-дой, аай-дедир куда үезинде, кижини чок болган черге хөй кижилер чыгып арагалаар-дыр. Ону шеглеп, боданы болза эки — деп, Хонук-оол Доржуевич чугааны доосту.

«Төгерики столду» киржикчилер школаларга, суму бүрүзүңгө, ыланга херээженнер чөвүлелдери суртаал ажылы чорудар боор дээрзинге идегээдир мен. Өзүп орат салгалга бис эр орукту айтып бээр ужуруг бис.

Келир үениң салгалын кадык кылдыр өстүрер дизе, албан черлери, хөй-ниити демнежип алгаш, кады ажылдаар болза, байдал эки талаже өскөрүлүп болур. Хөй-ниити палатазының бо көдүрүп сайгарып турар айтырыглары чидик дээрзин чыылган чон бадыткап, катчы идепкейлиг киржип турар-дыр. Улуг-хемчилерниң сайгарылга үезинде кижилер чачыгларын адалар хандыр өөрени көөрүн аазаан.

Шончалай ХОВАЛЫ

ЭКОЛОГТУГ ЕЗУ-ЧАҢЧЫЛДАР — ЧОГААЛДАРДА

Арга-дуржулга солчулгазы

Бойдус хирленип, төт-четтетинип, төнүп каар болза, кижини база чиде берип болур деп чүүлү өзүп арар салгалывыс медресе билер ужурулуг. Ону Тес-Хем кожунунуң Кызыл-Чы-лаа ортумак школазының тыва дыл болгаш чогаал башкызы Урана Николаева Сады (чурукта) бодунуң ажылында колдадып турар. Хей арга-дуржулгалыг баш-кы аныяк башкыларга сүме-кылдыр дараазында чүүлүн бараалгатты.

У.Н.Сады: «Тыва чон бээр төрөөн бойдузунга камныг, хумагалыг чораан. эңне дээди, ыдык кылдыр бийир турганы маргыш чок. бойдусту ханы хүндүлөп, бийир турганы маргыш чок. бойдуска хүндүткел, ону «бур-чаканы» езу-чаңчылдар тава-штар дамчып чедип келген» — эртемденнер түңнөп турар. Шынал-ла, бойдуска хамаа-галыг ол кандыг езу-чаңчыл-ды, өөредилге номнарында барыл, аңаа даянып алгаш, кижизидилге ажылы чорудары-н кандыг аргаларын ажыглап турарга доктаап көрейн.

5-чи класска С. Токаның «Тыңгыс сөзү» деп романында «Тыңгыс чокта» деп үзүндүнү кылып тургаш, ында аңчы Дом-байны кожа-хелбээ аалдың илери уткуп, олчазын алгаан, э-мендизин айтырганы-биле таныжар. «Таңды ке-ле, дайнам-даа болза, үле-р» деп чаңчыл херек кырында каар сагыттынып турарын чу-к аайы-биле сайгарар: бирээ-келген чон хүлбүстү дергиден кеш, союп турары; ийде, үлеш

эгелээр; үште, ээти үлөп турган кырганнарның улуу үлештин ар-тыын ийи холдал көдүрүп алгаш, йөрээл сөстөр-биле Домбаштайга тутсуп турары — аңаа аңчының харызы.

Мындыг чижектиг сагылгалар-же онза кичээнгеи углаар. Ма-наа чүнү кылып болурул, кандыг аргаларны ажыглаарга, уругларга дээштиг салдар чедирерил дээн чергелиг айтырылгаларже кичээ-гейни салыр. Кырганның «Эли-ти бөгүн сен өлүрдүн, бис үле-дивис. Даарта мен өлүреримге, сен үлээр сен» деп чугаазы-ның утказы чүл, Домбаштайның «Уругларыңар тайгага аңааш, олчалыг болзун» дээни чүнү чу-гаалап турарыл? Домбаш ирей-ниң мында кандыг мөзү-бүдүжү көстүп турар-дыр? Силер ону кандыг кижини деп санаар силер? Бо чижектиг уругларны бодан-дырар, угаал билирин, логиктиг боданышкынын сайзырадыр ажылдарны чорудар.

Амгы үеде чөпшээрел бижик-тиг аңчы кижини безин каракка көзүлгенин-не шыгап чорбас. Херекчок черге боо туткан кижини көргөндө, улус ону аңчы дивес, төтөглекчи дээр аларганын би-линдирип, бойдусту камнаар, келир салгалга арттырар дээн ышкыш кижизидилге ажылын чо-рудары артык эвес.

О. Саган-оолдун «Кижиктиг сылдыс» деп тоожуунда «Ба-йырлыг, төрөөн аалым!» деп үзүндү-биле таныжар бис. Ында бичии Ак-оол эртем-билиг чедип алыры-биле төрөөн аалындан найысылал Кызылче чоруптар. Орук ара оваалыг арт кырынга үнүп келгеш, артты ашкан кижилер ыяап-ла дүжер, черден даш

ал, оваага немей каар езулалды кылып турар. Маңаа база кижизидилге ажылын чорудар. Оол овааже чүге сөөлгү катал хая көрнүп турганын айтырар. Кижиниң төрөөн чери, довураа дег эргим чүүл чок. Өскөн-төрөөн чериниң бир улуг артын ажып, амыдыралдың узун, делгем, ак оруунче айттаныпкан чаш оол-дун сеткилинге кандыг бодалдар кирип чораанын-даа сонугурап, төрөөн чер, чурт дугайында бесе-даны кылыр.

Ол-ла чоруп ора, кадарчы бичии оолга ужуражыр, холун-га чораан кадыргызын эжинден харамнанмай, кады быжырып чигени «таңды кежиин үлөжип чиир» дээрзин көргүзүп турар.

Таңды кежиин сартыктыг. Аң-чының олчазын деңге үлөжир. Өгбелерниң бо чаңчылын Ч. Куу-ларның «Шораан» деп тоожуун-да караа чок бичии-оолду эдер-тип алгаш балыктап, каттал-даа чорааш, Шораанны эштери оол-дар ооң үлүүн холунга тутсуп бээ-ри — кижизидилге ажылы чо-рударының база бир чараш чижээ.

Тыва кижини шаг шаандан тура-ла мал азырап, ооң-биле амыды-рап чораан болганда, мал-маганга сылдангы-сырынгы турбазын, ко-

дан сүрүг онча-менди, ыт-куштан сол турзун дээш, оран-таңдызын-га чүдүүр, төрөөн черинге чалба-рыыр, чажыын чажар, чүнү кыл-бас дээр. Ооң-биле чергелештир аалдарның арат чону айыыл-ха-лап, аарыг-аржык чок, ажы-төлү, ал-боттары амыр-тайбың чуртта-зыннар дээш, шыырак билиглиг лама, хам хооп, чалап эккелгеш, хам ыяш, тел ыяш, бай ыяш, оваа, суг бажы дагыдар.

К. Чамыяңның «Мөңгүн оттук» деп чогаалында «Төөгү чугаа» деп эгеде аңчы дың кара чаңгыс огу-биле те боолап алырга, оозу бедик хая кырынга эңмекке чы-дып алыр, аргамчы шөйгөш, олче

өрү-куду көрүп, чалбарааш, баг дамчып бадыптар. Чалбарыг кы-лып сүзүглээниниң ачызында ол олча-омактыг чанып келир.

Үстүндө көргөнивис езу-чаң-чылдарга доктаап, амгы үе-биле деңнеп, чаңчыл-сагылгаларны кы-лып, сагып чоруурунун ужуру чүл, шак ыңдыг сагылгаларны кылып чоруур улус суурда (уругларның чурттап турар черинде) бар бе, ыңдыг улустун амыдыралы, ажы-төлү канчаар чурттап чоруур-дур дээн чергелиг айтырылгаларны уругларга салып, угаан-бодалын, чогадыкчы аргаларын сайзыра-дыр, боттары кандыг-бир түңнел-ди үндүрерин чедип алыр».

ТҮҢНӨЛ СӨС. Бойдус камгалалыга хамаарышкан езу-чаңчыл-дар уругларга өөредип турарывыс чогаалдарда бар, кол-ла чүүл аңаа доктаап, уруглар ону эскерип, ук чаңчылдарга хамаарыштыр ботта-рының санал-оналын, киржилгезин, хамаарылгазын илередири, амгы үе-биле деңнеп көөрүн чедип алыры чугула.

Кичээл үезинде кандыг арга, метод-биле, каяа, канчаар ажыг-лаары, шилип чорудар ажылдың дээшти чүгле башкының чогадык-чы ажылындан хамааржыр.

Чамдык чогаалдарда ук чаңчылдар сагыттынмай-даа баар та-варылгалар бар. Чижээ: С. Сарыг-оолдун «Белек» деп тоожуунда Илдирмаа аңнап чорааш, черле оран-чуртунга чалбарыг кылбас, шай хайыңдыргаш, үстүн өргүвес, ооң уржуундан ирги бе, ээн арга иш-тинге азып, түрөп-даа хонар чери бар. Бо таварылгада Илдирмааның мындыг байдалга таварышканын чүзү азы кым буруулуулук деп ай-тырыгны чүге салып болбас деп. Уруглар хандыр бодангаш, үстүндө четпестерни адаптып болур.

Черле ынчаш, ада-өгбелеривистиң шаг-шаандан бээр сагып чораа-ны бойдуска хамаарышкан езу-чаңчылдарын аныяк-өскөн ортузунга ам-даа нептередип, амыдыралга ажыглап боттандыраарын чедип алы-ры-биле өөредип турарывыс чогаалдарга даянып, ук чогаалдарның сайгарылгазын чогуур деңнелге чорудары уругларның мөзү-шынар, бойдуска ынакшылы, күш-ажыл база эстетиктиг кижизидилгезиниң айтырылгаларын шиитпирлээринге дузалаар, патриотчу үзел-бодалын хевирлээр, билиин делгемчидер база чаа билиглер-биле байыдып чепсеглээр.

Валерия КОНГАР белеткээн.

Чурукту хуу архивтен алган.

АРЗЫЛАҢ МӨГӨ АДЫН СЫКПААН

Кышкы үеде респуб-ликаның кожунна-ры ээлчег аайы-биле хүрештин маргылдаазын бедей спорт комплекзинге тирип турары чаңчылчаан. Удаада ыңдыг ээлчег Тожу куунга таварышкан. Хүреш маргылдаазы эгелээр бетинде Республиканың Баштыңы-аның Даргазы Ш.В. Кара-н Тожу кожунунуң чагырга-газы В.К. Торжу мөгелерге таш аарыкчыларга байыр ирип, спортчу чедишкын-ни күзээн.

Кожунунуң төөгүзүн ажып-рге ат-алдарлыг кижилер-ка хөй. Совет Эвилелиниң-дыры, гвардияның сержан-ны танкист Михаил Бухтуев, чурттуң ийиги дайынының-түзүндө танк-биле броне-дини чуура үстүрген чаң-дайынчы болуп турар. Э-үезинде Совет Эви-линен чаңгыс Социалист-ик-ажылдың Маадыры атка-ан аңчы Даржаа Эрестол-и, санаар болза, кижилер-Тожу кожунуң чеже-даа-сында чыдар болза, төөгү-

ден бээр улуг мөгелерлиг чо-раан чон болуп-тур.

Тожунуң ноянының мөгези Чортпей деп кижини чораан. Ол Улаастайже 2-3 катал хүрежири дээш нояны-биле кады улуг ба-йырларда чалаткаш, Моол-дун мөгелери-биле ачыр-дачыр хүрежи чораан. Чортпей мөге хүрештерге белеткениринге 4 харлыг шарыны көдүрүп, арга-дан дыттар экинге чүктөп, улуг даштар көдүрүп бодун дадык-тырар турган.

Толбул, Эн-Суг девискээр-леринге чурттап чораан Тонмит ноянының мөгези мөге Чадамба каш удаа Моолче кирип хүре-жип чораан. Ооң Дагын-Дагдан көдүрүп эккелгеш, салып каа-ны көдүрер-дажы ам-даа Эн-Суг шөлүндө чыдар. Ол үениң мөгелери көдүрер-дашты шим-чедип чадап каан деп төөгүнү Кол Нагазын Арган-оолович 2013 чылда сактып чугаалаан. Эн-Сугда «Хангал» хүрээзиниң Майдыр байырлалыга, хүрээ-ниң улуг ламазы мөге Чамбо-каш удаа шүглүп чораан. Өдү-каш сумузунуң мөгелери: Чорт-ген, Серенчик, Чигжит, Адыр-пе, бээр улуг мөгелерлиг чо-раан чон болуп-тур.

Кежиг сумузунуң мөгелери: Кол Хүртүжүк, Тевеер-Сундуй, Кол Нагазын, Ак Эрелге, «Тоора-Хем» совхозтун мөгелери: Ар-бын-оол Кол, Эрелге Андрей, Дугур Владимир, Валерий Он-дар, Даваалай Альберт дээш, оон-даа өскелерни адап болур.

Ам бо хүннерде Адыр-Кежиг ортумак школазының мөгелери: Чигжит Мирон, Севенек Борис, Кол Олимпий, Кол Аяс, Даваа-лай Чойган, Ондар Аянчы, Ка-ра-Дамдын Аржай, Эрелге Айдың-оол шыырак хүрежи чорурлар. Олар — хүрештин чорурлар. Олар — хүрештин чорурлар. Олар — хүрештин чорурлар. Олар — хүрештин чорурлар.

Хүреш эгелээриниң бетинде үндезин Тожу чурттуг, Кызыл-да чурттап чоруур федералдыг айыыл чок чорук албанының курлавырда полковниги, спорт-тун хоочуну Виктор Агбаан, РФ-тиң архитекторлар эвилели-ниң кежигүнү, хоочун хоккейжи Михаил Куулар болгаш өскелер-даа кымны-даа мурнай чедип келгеш, чаңгыс чер-чурттуглары

дээш аарып ордулар. Тожу кожунунуң организастаан хүре-жинге шупту 86 мөге хүрешкен. Оларның аразынга республика-ның бир «Чаан», үш «Арзылаң», алды «Начын» мөгелери кириш-кен. Хүрештин эгезинден тура хоочун мөгелер: Эрес Кара-Сал, Түлүш Сайын-Белек, Ай-Демир Монгуш, Отчуржап Айдың боду-нун онагларын чииги-биле ажып чоруп орлар. Чидиг демиселдин түңнелинде сес мөге арткан: Арзылаң мөге Монгуш Маадыр, Начын мөге Отчуржап Айдың, Начын мөге Ондар Руслан, На-чын мөге Ховалыг Амир, Чаан мөге Эрес Кара-Сал, Начын мөге Алексей Монгуш, Арзылаң мөге Түлүш Сайын-Белек, Начын мөге Ай-Демир Монгуш. Дөрт мөгениң хүрежи мынчаар таварышкан: Начын мөге Алексей Монгушту (Өвүр) Чаан мөге Эрес Кара-Сал арыг тиилеп алды, Арзылаң мөге Түлүш Сайын-Белек (Тес-Хем) Начын мөге Ай-Демир Монгушту (Кызыл кожуну) саадатпайн октап алды. Түңнелинде рес-публиканың ийи шыырак мөгези, Чаан мөге Эрес Кара-Сал биле Арзылаң мөге Түлүш Сайын-Бе-

лек бирги чер дээш ачыр-дачыр тудушкан. Чаан мөге кичээнгеи кошкадып, аарыкчыларже чарды-га бээр аразында Арзылаң мөге Түлүш Сайын-Белек оң будунуң эжээндө илбектээш, иштинче сугар арганы ажыглааш, октап алды. Үшкү, дөрткү черлерни Алексей Монгуш (Өвүр) биле Ай-Демир Монгуш (Кызыл кожуну) алганнар. Дараазында хүреш декабрь 21-де ыраккы Тере-Хөл кожунунуң ээлчээнде турар.

Түңнелинде чүнү чугаалап болурул дээрге, кайгамчык байлак оран Тожу кожунуң адын сыкпайн, хүреш маргылдаазын бедик деңнелге организастап эрттирген. «Сүбедей» спорт-комплексиниң хүреш болур за-лын Тожунуң онзагай чараш бойдус чурумалының дугайында чуруктар-биле дерип каастаан. Ооң-биле чергелештир Тожунуң ажил-ишчи чоннарының дуга-йында болгаш бойдус байлаа-ның дугайында видеофильми көргүзүп турганы келген аарык-чыларга дыка-ла солун болган. Өске кожуннар Тожудан үле-гер-чижекте ап болур-дур.

Сергей ХЕРТЕК.

Хоочун хөгжүм башкызы
Дандар-оол Седип.

Эрткен неделяда республиканың «60 хардан өрү назылыглар» клувунга хоочун башкы Дандар-оол Дулушович Седиптиң чогадыкчы кезээси болуп эрткен.

Мугур юбилейи эвес-даа болза, башкының 72 харлап турарына турсааткан кезэге клубтуң кежигүннеринден аңгыда, ооң эш-өөрү чыгып келген. Залды аян кири каас-

Кайгамчыктыг 60 хардан өрү назылыглар

чок дээрли, хоочун башкылар, хөгжүмчүлөр, садыгжылар, обком, партия ажилдакчылары дээш, төнчү чок. Клубтуң кежигүннери кожууннарже доктаамал үнүүшкүннерни кылып, оюн-тоглаазын бараалгадып, библиотека, школаларга лекция-беседаларны чорудуп, өөреникчилерге ажыктыг сүмелерни берип чоруур.

«Хоочун — коктуг» деп үлегер домак бар болгай. Амыдыралда «көдүрбээн хөнээ» чок хоочуннар аныктарны шын орукче кириеринге үлүг-хуузу кирип, чоннуң хей-аьдын уран талантызы-биле көдүрүп чоруур. Ынчалза-даа улуг назылыгларга чогуур деткимче чок болуп

чуннар кайызы-даа школага 40 ажыг чыл башкылап ажилдап келген. Дандар-оол Дулушович хөгжүм башкызы болгаш, өг-бүлө база хөгжүм-биле сырый харылзаалыг. Уруу Алена Седип ачазының дугайында мынчаар чугаалаар: «Билип кээривиске-ле ачавыстың өөреникчилери бажыңывыс ишти сыңмас кылдыр чыгып келир. Оларны ачам хостуг үелеринде спортзалга, бажыңында-даа хөгжүм эртембилиинге өөредип турганы ол. Янзы-бүрү хөгжүм херекселдерин бичии кижжи сонуургаар мен, ачам оларын аажок камнаар, белең-селен улуска дээртпес. Бажыңывыс иштинден кезээде аянныг аялгалар, далай чал-

чиниң ажылынга бедик харыы-салгалыын кайгаар, ажылындан кажан-даа озалдавас, шыңгыы хамаарылгалыг. Ол бодунуң дугайында хөй эвес чугаалаар-даа болза, арга-дуржулгалыг башкының билииниң бедиин, ойнап турда ындындан талантызын эскердим. Кожууннарга оюн-тоглаа үезинде чон баянист акыйның ойнаарын магадаар дээрзин өөрү чугаалады. Хоочундан «Амгы үениң ырыларның аялгаларының деңгелин канчаар үнелээр силер?» — деп айтырымга, ол мынчаар харыылады: «Шаанда аялгаларны тускай комиссия бадылааш, хүлээп алыр турган. Шыңгыы тургандыр ийин, амгы үеде ыры, аялга чогааткан кижжи-ле боду ырлап үнө бээр апарган-дыр. Бодум школага 40 чыл хөгжүм башкылап келдим. Ужур болза тыва аялга чүглө 5 нотадан тургустунар. Амгы үеде тыва аялгаларга 5-тен хөй нота ажыглап, орусчуду турарын эскерер-дир мен».

Лидия Иргиттиң сөзүңге «Сени черле чеже манаар»,

Республиканың 60 хардан өрү назылыглар клувунуң кежигүннери.

таан, шиник кеттинген хоочуннар сеткил хандыр ырлажып, хөглөп турлар. Дандар-оол Дулушовичиниң төрөл-дөргүлү, ажы-төлү амданыг аьш-чемни белеткеп, улуг назылыгларга делгеп салган. Клубтуң кежигүнү, Сүт-Хөл кожуундан хоочун башкы Анзат-маа Шавырааевна Монгуш бисти уткуп алгаш, «60 хардан өрү назылыглар» клувунуң удуртукчузу Көк-Кыс Оюновна Донгакка чедире берди. Дарганың чугаалап турары-биле алырга, чыл төнүп турда клубтуң ажил-ини түңнөвишаан, ноябрь айда төртүтүнген талантылыг баянистин чогадыкчы кезээзин организастан турары бо.

«Өг-бүлө» эртем фондузунуң (удуртукчузу Наталья Довуу) иштинге клуб 22 чыл ажилдап, идепкейлиг улуг назылыгларны хаара тудуп келген. Хөй-ниити организациясында барык 40 хире хоочуннар бар, амгы үеде оларның 25-жи доктаамал кээп, ажилдап турар. Оларның аразында кандыг кижилерни

турарын Көк-Кыс Оюновна чугаалады. Бүгү хемчеглерни чүглө боттарының пенсия акшазы-биле организастан турары харааданчыг. Төрүттүнген хүннерни демдегледип, улусту сөөлгү орукче-даа үдеп турар. Кожуун, сумуларга чеде бээрге, клубтуң кежигүннерин улуг назылыглар аажок манаар. Сөөлгү үеде сумуларда хоочуннар клубтары бар-даа болза, оларның ажылы кошкак. Көдээде улуг назылыглар, ажыы-биле чугаалаарга, бажыңнарында чалгаарап олургулаар, оларны кым-даа хаара тутпас. Ынчангаш хоочуннарның тура-соруун көдүрери-биле «60 харлыглар» клуву кожууннарже идепкейлиг үнүп турар.

Дараазында кезээвистиң кол маадыры Дандар-оол Седипче эглип кээлинер. Дандар-оол Дулушович өөнүң ишти Анай Макаровна-биле кады чурттаандан бээр 48 чыл чедип чоруур. Олар оглун, кызын эртем-билиге чедирип, төлөптиг кижилер кылдыр өстүрүп каан. Бо хоо-

гыы дег, тааланчыг дыңналыр. Өөреникчилеринге шыңгыы негелделиг болза-даа, оларын чаптап, эп-чөп-биле чугаалажыр. Үргүлчү мөөрейлер, маргылдааларга киржир, боду спортчу база кижжи. Ачавыстың салдары боор, ажылым хөгжүм-биле харылзаалыг эвес-даа болза, шүлүктөр чогаадыр болган мен. Улуг оглумнуң уруу-уйнуум кырган-ачазын дөзөп, хөгжүмге сонуургалдыг. Хоочуннар клувунга ажилдап эгелээш, ачамның сагыш-сеткили кезээде бедик көдүрлүүшкүннүг дээрзин эскердим. Ачавыс база чоокта чаа клубтуң кежигүнү апаргаш, талантызын чон мурнунче үндүрүп, аажок ырлаар».

Дандар-оол Дулушович Улуг-Хемниң Көк-Чыраага төртүтүнген. Ол ам 10 чылдың дургузунда «60 харлыглар» клувунда баянистеп ажилдап чоруур. Ниитизи-биле 15 ырының аялганың автору, шүлүктөрү база бижири. Кады ажилдап чоруур эш-өөрү Дандар-оол Дулушови-

Көжелдей Монгуштуң сөзүңге «Чалбарып каап чоруур мен», «Кырганнарым», «Таңды сыным» дээн ышкаш башкының ырылары хөйге билдингир. Өөнүң ишти Анай Макаровна-биле «Тарлаг суурум» деп ырыны чогааткаш, ырлажып чоруур.

Республикада доктаамал кежигүннерлиг, идепкейлиг, талантылыг, чаныш-сыныш чок клубтуң кежигүннери чоокта чаа «Клубтуң 60 хардан өрү назылыг кижилери» деп номну чырыкче үндүрген. Хоочуннарны, бичии-даа болза, деткип чоруур кижилерге Роберт Доржу, Дина Оюн, Раиса Күжүгет, Галина Сюрюн дээш, өскелер-даа хамааржыр. Кайгамчык бедик тура-соуктуг, аныяк-өскөн дээш сагыш-сеткили аарып чоруур «эки турачы» клубтуң кежигүннеринге чогадыкчы чедишкннерни күзедим.

Алдынай БАДЫ-ХОО.

Чингис СААЯНЫҢ тырт-тырган чуруктары.

Ада-ие-бил ажыл

Чоокта чаа Сүт-Аксу кожуунуң Суг-А ортумак школазы ада-ие хуралда класстар аайы-тус-тузунда эрттир 1-4 класстарның адалеринге хуралды директорунуң өөредилге-кижи-ге талазы-биле оралак Д.С.Тюлюш эрттирген. Айтырыын школачыла бирги улдуңда өөредзиниң байдалының ийинде чугаалашкан, ол ышкаш бо чылын класска кирген уругланиити билииниң дугайтаныштырбышаан, орун башкылаашкынычче ч кичээнгеи уугандыр ада-иелерге сагындыр.

«Өөредилге дугайы хоойлуда өскерилгел ада-иеге школаның ректору С.У.Ондар табырлаан, ада-иелерни лээлгелеринге докта Чаа өөредилге чыл өөреникчилер шуптугус аай формалыг бол чедип алырын ада-дыңнаткан.

Өөредилгениң күн стандарттарының бир угланышкыны — киден дашкаар немелде өдилге. Аңаа уруглар салым-чаяанын тодары Оларга немелде билини бээр чаа стандарт директорнуң оралак А.К.Күжүгет ада-иелетаныштырган.

Эге класс башкының ада-иелерге беле алганы чугаазы, оюн солун болган. М.Д.До «Уругларның чугаазыралы өг-бүледен мааржыр», О.Н.Оор «Салым-чаяанныг уругның сайзыралына байдалды тургузар А.К.Ондар «Чедишкн болур дизе, чүнү канрыл?» деп сүмелерни тузунда эрттирген.

Ниитизи-биле ада хуралы солун болгаш өдиглиг эрткен. Класс дашкаар кижизидилг харыылап турар ба М.С.Сарыглар бирги ул да класстан дашкаар кичоруткан ажилдарның ийинде медээни слайд көргүскен. Ылаңгыя күдүжүт, «хөглүг стартка күскү чарыш дээн акаш хемчеглерни ада аажок сонуургаан. Дарзында ада-ие хуралы уругларның класстан дашкаар немелде өөредилгениң түңнелдерин көргү хол-биле кылган кылыг делгелгезин кылыр А планнап турарын башкы ада-иелерге дыңнаткан.

Розалия ОНДА

эге класс башкы

Суг-Аксы суур,
Сүт-Хөл кожуун.

Танов ЧИГДЕН.

ХК болгаш ОБ агентилелин дыңнады

112 ДЕП САНЫҢ УЖУР-ДУЗАНЫ

112 деп саны сактып алыры белен, а берге байдалдардан тургустунуп келгенде ону ажыглаары дыка ажыктыг. Ол чаңгыс аай дугаарны ажыглап эгелээни-биле электроннуг албанче чоннун кирери бөдүүнчээн, чүге дээрже хамык дыңнадыгны 112-ниң оператору күүседир апарган.

112 деп дугаарны республикага Россия Федерациязының Президентинин Чарлыын күүседир-биле кириген, ведомстволар аразының ажылчын бөлүүн тургускан болгаш дарый кыйгыртыр албаннарга медээ дамчыдарының системазын тургузар болгаш калбартыр талазы-биле кол-кол хемчеглерни тодараткан.

Тыва Республиканың ХК болгаш ОБ агентилели Тыва Республиканың Чазааның «2014-2018 чылдарда чурттакчы чонну болгаш девискээрлерни онза байдалдардан камгалаары, өрттүн айыыл чок чоруун болгаш суг объектилеринге кижилерниң айыыл чок чоруун хандыраары» доктаалының төлевилелин ажылдап кылган, ында «2014-2017 чылдарда Тыва Республикага «112» деп чаңгыс аай дугаарны дамчыштыр айыыл-халап албаннарын кыйгыртырын хандыраарының системазы» иштиги программаны кириген, ону акшаландыраарының хемчээли 144387 муң рубль.

Амгы үеде чаңгыс аай «112» деп

дугаар-биле Кызыл хоорайның, Кызыл, Каа-Хем, Таңды, Би-Хем, Улуг-Хем болгаш Чеди-Хөл кожууннарын чаңгыс аай дежурный-диспетчер албаннарының баазазынче дыңнадыг чорударының системазының техниктиг төлевилелин ажылдап кылган база техниктиг даалга тургустунган болгаш 1192,497 рубль түңге «Ростелеком» ААН-биле күрүне керээзин чарган. Айыыл-халап албаннарын кыйгыртырынче системазының техниктиг төлевилелин ХК болгаш ОБ-ниң эртем-шинчилел институтунче чоруткан.

Ол системаны тургузары-биле болгаш шингээдири-биле дыңнадыг чедирериниң төвү ажылдаар болгаш база бир ыңдыг төп курлавырга турар ужур-луг. Ынчангаш ведомстволар аразының ажылчын бөлүү ыңдыг төптерге оран-савалар тударының дугайында шиитпирни хүлээп алган, Кызыл хоорайның Бай-Хаак болгаш Комсомольская кудумчуларының чоогунда чер участоктарын тускайлаан. Төлевилел-смета документилен ажылдап кылырының болгаш объектилерни республиканың капитал тудугларының планынче кириериниң айтырыгларын шиитпирлээри арткан.

Снежана ШОЙЗАТ,
республиканың ХК болгаш ОБ
агентилелин дыңнады килди-
зиниң начальниги.

ИЗВЕЩЕНИЯ

В администрацию муниципального района Чаа-Хольский кожуун Республики Тыва поступило заявление от гражданки РФ Чап Алдын-кыс Кор о оловны о предоставлении земельного участка в аренду сроком на 5 лет земель населенных пунктов разрешенным использованием для индивидуального жилищного строительства, расположенного по адресу: Республика Тыва, Чаа-Хольский район, с. Чаа-Холь, ул. Степная, д.14, с общей площадью 1 кв.м, с кадастровым номером 17:14:0101028:689.

В рамках действующего законодательства администрация муниципального района Чаа-Хольский кожуун Республики Тыва в течение 30 дней со опубликования данной информации принимает письменные возражения данному заявлению.

И.о. начальника отдела по имущественным и земельным отношениям и юридическим вопросам администрации Чаа-Хольского кожууна ДОКУМЕНТ

В администрацию Пий-Хемского района поступило заявление от граждан Российской Федерации Монгуш Евгения Анатольевича о предоставлении земельного участка из категории земель населенных пунктов, расположенного по адресу: Российская Федерация, Республика Тыва, Пий-Хемский район, г. Туран, Советская д.47а, с общей площадью 800 кв.м (площадь ориентировочная, утв. по материалам межевания) в аренду сроком на 5 (пять) лет, разрешенное использование — для индивидуального жилищного строительства.

В рамках действующего законодательства в течение 30 дней со дня опубликования данной информации отделом земельных, имущественных отношений и архитектуры администрации Пий-Хемского кожууна принимаются письменные заявления по данному заявлению.

И. о. начальника отдела земельных и имущественных отношений и архитектуры ТАРАСЕНКО, Д.

Өөрүп четтиргенимни «Шын» солун таварыштыр бижип олур мен. Бистин уруу Эдуарда Севилбаа чүрээ кестирер дээш Новосибирскиге чоруттун. Ол чоруп турганда Мөрен школазының 7-ги класстың өөреникчилери эжинге хире-черге-биле 1500 акша бергенер. Класстың удуртукчу башкызы Намдал Долида Сергеевна бодунун өмүзүнүн 2000 акшаны улуг өөрүшкү-биле берген. Удуртукчу башкы Светлана Аряева 1000 акша дуза кылдыр бергени дээш улуу-биле четтиргенимни «Шын» солуну таварыштыр иреттис. Улуг хоорайга чеде бээривиске эмчилеривис хүлээп алгаш, эмнеп эгелей берлер. Ынчангаш уруувусту эки эмнедип алзын дээш башкылары, кырган-авазы сагыш чарартып калдылар. Улуг акызы Эдуард Севилбаа, улуг угбазы Рада Эрес-ооловна Севилбааның дузалажып турарын демдеглевес аргажок. Кижилер бүрүзүңге дузаны чедирип чоруктукчусу Рада Эрес-ооловнага сеткилимниң ханызындан өөрүп четтиргенимни илереттис. Чечекмаа Кыргыснова САД

Акция!

**Открой
вклад
и выиграй**
денежный приз
или автомобиль

Участниками акции могут являться физические лица - граждане Российской Федерации от 18 лет, открывшие в офисе Банка в период с 11.11.2013 по 31.01.2014 вклад «Классический» и/или «Накопительный» и/или «Золотая пенсия» и/или «Золотой» (за исключением вкладов в пользу третьего лица) на сумму не менее 10 000 рублей и на срок от 180 дней и выше. Срок проведения акции с 11.11.2013 по 15.03.2014. Источник информации об организаторе, о правилах проведения, количестве призов, сроках, месте и порядке их получения, а также об условиях по вкладу: официальный сайт Банка www.rshb.ru, телефон контакт-центра 8 800 200 02 90, ОАО «Россельхозбанк». Генеральная лицензия Банка России № 3349 (бессрочная). Реклама

8 800 200-02-90 | www.rshb.ru
Звонок по России бесплатный

Чарлалдар

Эки хөмүр садып тур ба. Бажыңга сөөртүп чедир бээр. Өртээ бир тоннада 2350 акша. Харылзажырга: **89235456021**.

Чүк сөөртүп турар мен. Харылзажырга, кожуннарже, республикадан дашкаар. Харылзажырга телефон: **8-923-262-38-80**

САДЫП ТУР
БИС

Спутникте 12 дугаар линияда 2008 чылда тургустунган, **7x7** хемчээлдиг чуртталга бажыңга дарый садып турар, чериниң девискээри **6** соток. 6 маршрутунун сөөлгү документаарының чанында. Документилери белен.

Харылзажырга телефон: **8-923-388-55-33**, **8-923-261-22-48**.

«ШЫН»

ТУРГУЗУКЧУ: Тыва Республиканың Информатизация болгаш харылзаа яамызы.

Кол редактор
И.М. ДАМБА-ХУУРАК.

Индекс 667000. Кызыл хоорай, Красноармейская, 100.

РЕДАКЦИЈАНЫҢ ТЕЛЕФОННАРЫ: кол редактор—2-01-35, редакторнун дузалакчызы — 2-30-69, редакторнун оралакчызы — 2-19-87, бухгалтерия — 2-18-10.

КИЛДИСТЕР: Нийтиел-политиктиг килдиз—2-17-91, 2-17-05. Экономика килдиз — 2-40-77. Социал камгала болгаш хөй-ниити амыдырал килдиз — 2-03-88. Очулга килдиз — 2-03-87. Реклама, чарлал килдиз — 2-18-10, сот.тел.: 8-923-383-78-88. Тел/факс (394-22) 2-30-69.

Солун келбейн барганда, 3-14-94 телефонче долгаар. Неделяда үш катап үнер. Хемчээли парлаан 2 ама.

Тираж **7230**. Чагыр 138. Номери парлагже дужаганы: график езугаар — 21.00, херек кырында — 18.00.

Расч. счет № 40603810900004000277 Корр.счет № 30101810500000000735 БИК 049304735 ИНН 1701008465 КПП 170101001

ОАО АБ «Народный Банк Республики Тыва» г. Кызыл.

Харылзаа, информация технологиялары болгаш массалыг коммуникациялар адырынга хайгаарал талазы-биле федералдыг албаннун Тыва Республика талазы-биле эргелели «Шын» солуну **2012 чылдың декабрь 3-те** бүртүкзэн. Херечилер дугаары — **ПН № ТУ17-00068**. Индекс 11530, 31730.

«Тываполиграф» ААН-ге парлаан. (Кызыл, Щетинкин болгаш Кравченко, 1).

Солунда парлагынган материалдарның авторларының бодалдары редакцияны туружу-биле дүүшпейн барып болур. Айыттыг саннары болгаш өске-даа фактылар дыңнадылары дээш авторлар боттары харылаар.